

Tremella pertusariae Diederich (1996) – 7404

Apeldoorn, Oude Loo, op zeer oude eik, vrijstaand in beschut gazon, coörd. 192.9-472, 16-4-2002, op *Pertusaria hymenea*, hb. Brand 44263.

Putten, Sprielderbosch, bij Solse Gat, aan Laak (ZW zijde), 5 m NW van hekje van Solse Gat, op *Fagus* in bos, aan pad, gevorkte stam, coörd. 173.9-474.3, 3-6-1997, op *Pertusaria hymenea*, hb. Brand 35905.

Zwackhiomyces berengerianus (Arnold) Grube & Triebel (1990) – 7418

Voorne, Rockanje, 1-2 Jachtpad, op duin, *Tortulo-Phleetum*, coörd. 63.7-435.8, 12-1971, op *Bacidia bagliettoana*, hb. Brand 2381.

Literatuur

Aptroot, A, A.M. Brand, C.M. van Herk & L.B. Sparrius. 2009. Veranderingen in de checklist van de Nederlandse korstmossen en korstmosparasieten. *Buxbaumia* 82: 6-13.

Auteursgegevens

A.M. Brand, Klipperwerf 5, 2317 DX Leiden, a.maartenbrand@gmail.com

L.B. Sparrius, Vrijheidslaan 27, 2806 KE Gouda, sparrius@blwg.nl

A. Aptroot, Gerrit van der Veenstraat 107, 3762 XK Soest, andreaptroot@gmail.com

Abstract

31 Lichens and lichenicolous fungi new to the Netherlands

Seven lichens and 24 lichenicolous fungi are reported as new to The Netherlands. New lichens are *Chaenotheca phaeocephala*, *Collema cocophorum*, *Epigloea grummannii*, *Lecidea exigua*, *Micarea xanthonica*, *Opegrapha soreidifera* and *Physcia dimidiata*, all of which are reported from one locality each. New lichenicolous fungi are *Abrothallus parmotrematis*, *Acremonium lichenicola*, *Arthonia almquistii*, *Arthonia clemens*, *Arthonia molendoi*, *Cercidospora epipolytropica*, *Cercidospora ulothii*, *Chaenothecopsis vainioana*, *Dacampia rufescentis*, *Didymellopsis pulposi*, *Epicladonia sandstedei*, *Epicladonia stenospora*, *Lichenochora obscureides*, *Lichenostigma rugosum*, *Monodictys epilepraria*, *Phaeosporobolus usneae*, *Pronectria tenacis*, *Refractohilum peltigeriae*, *Scutula dedicata*, *Sphaerellothecium propinquellum*, *Stigmidium clauzadei*, *Tremella lichenicola*, *Tremella pertusariae* and *Zwackhiomyces berengerianus*.

Het mossencahier van J.L. Franquet, een vroeg 19de-eeuws herbarium uit Maastricht

1. Franquinet's botanische nalatenschap

Eddy Weeda

Dit artikel gaat over een bron van oude mosvondsten die tot dusver niet effectief ontsloten is. De gegevens hebben weliswaar tot tweemaal toe hun weg naar publicaties gevonden, maar zijn ook tweemaal weer in vergetelheid geraakt. Begin 2012 besloten Rienk-Jan Bijlsma, Henk Siebel en de auteur van dit verhaal de vergeten vondsten alsnog in de bloedsomloop van de Nederlandse bryofloristiek te brengen. Nasporingen naar oude vondsten van *Hookeria lucens* (Weeda 2011) zetten ons op het spoor dat naar het Natuurhistorisch Museum in Maastricht bleek te leiden. Inmiddels heeft ons onderzoek ook al tot

de eerste 'terugvondst' geleid: *Ditrichum pallidum* bleek na 180 jaar nog steeds aanwezig in het Savelsbos.

Franquet, Maastrichts apotheker en natuuronderzoeker

Onze aandacht gold Jean Lambert Pierre Franquet (1788-1871/72), een Maastrichts natuuronderzoeker die actief was in het tweede kwart van de 19de eeuw. In die tijd kende Maastricht een bloeiend wetenschappelijk verenigingsleven met Frans als voertaal. Later verkruimelde dit netwerk langzamerhand, onder meer als gevolg van oorlogsomstandigheden (Graatsma 2003,

p. 17). De in 1815 ingestelde provincie Limburg viel uiteen in een westelijk deel, dat zich bij België aansloot, en een oostelijk deel, waarvan begrenzing en staatkundige positie nog jarenlang omstreden bleven. De scheur tussen de uiteindelijke Belgische en Nederlandse provincies die allebei Limburg gingen heten, kwam vlak langs Maastricht te lopen. Voor het werkveld van de natuuronderzoekers speelden de nieuwe landsgrenzen geen rol. Maastrichtse botanici bleven trouw aan eldorado's aan gene zijde van de grens, zoals het heidegebied bij Lanaken, waar tal van planten groeiden die elders in de omgeving ontbraken.

Biografische gegevens over J.L. Franquinet moeten uit allerlei bronnen bijeen worden gesprokkeld. Hij stamde uit een aanzienlijke familie in Verviers. Zijn vader François Lambert Franquinet vestigde zich in 1779 als arts in Maastricht. Ook Jean Lambert studeerde voor arts en werkte als officier van gezondheid in Antwerpen, maar kreeg geen licentie om zich als arts in Maastricht te vestigen (Waage 1933; www.marres.nl/franquinet). In 1815 legde hij in 's-Hertogenbosch zijn apothekers-examen af (Cornips 1953). Gedurende tientallen jaren was hij apotheker te Maastricht, in welke functie hij aanzien verwierf: op latere leeftijd bracht hij het tot lid van de commissie voor medisch toezicht en vice-president van het genootschap van apothekers in Limburg (www.marres.nl/franquinet). Het portret dat op de aangehaalde website voorkomt, toont een hoog gedecoreerde militair, wat twijfel oproept of dit portret werkelijk de apotheker-botanicus J.L. Franquinet voorstelt: het suggereert een militaire carrière waarvan verder niets bekend is.

Behalve voor botanie interesseerde Franquinet zich ook voor astronomie (Waage 1933). Net als een aantal andere apothekers uit zijn woonplaats was hij lid van de Maastrichtse *Société des Amis des Sciences, Lettres et Arts*, die in 1829 niet minder dan 159 leden telde (Graatsma 2003, p. 36 e.v.). Van zijn botaniserende collega's onderscheidde hij zich door zijn diepgaande interesse in 'cryptogamen' (een verzamelterm voor allerlei organismen die traditio-

neel tot het Plantenrijk werden gerekend maar niet tot de vaatplanten behoren).

Contacten met Waalse botanici

In of kort voor 1826 bracht Franquinet een bezoek aan Verviers, waar hij Alexandre Lejeune (1779-1858) ontmoette (Franquinet 1826). Lejeune, die net als hijzelf uit een vooraanstaande familie uit Verviers stamde, geldt als vader van de Belgische botanie (Beaujean 2008). Hij is onder meer bekend gebleven als bramspecialist, als beschrijver van de zinkflora en door eindeloos veel levermossen met '*Lejeunea*' als bestanddeel van hun naam. Hij had al aan het begin van de 19de eeuw contact met Maastrichtse floristen, van wie de muntmeester H.J. Nyst destijds de actiefste was. Langs deze weg kwamen vondsten van zeldzame planten, waaronder vroege ereprijs en gele wikke bij Gronsveld, in de *Flore des environs de Spa* terecht (Lejeune 1811, p. 7, 24; 1813, p. 107; 1824, p. 5). Na het vaststellen van de Belgisch-Nederlandse grens halverwege de 19de eeuw kwam de eerste vermelding van deze soorten voor Nederland met terugwerkende kracht op naam van Lejeune te staan, wat zijn aanzien bij Nederlandse botanici vergrootte (Van den Bosch 1849; 1860). Maar het feit dat Belgen als Lejeune en de Henegouwse staatsman-botanicus B.C. Dumortier de 'ontdekking' van Nederlandse planten op hun naam kregen, wekte de wroef van C.M. van der Sande Lacoste, die erdoor geprikkeld werd zijn speurwerk steeds meer op Noord-Brabant en Limburg te richten (Suringar 1888).

Om op Franquinet terug te komen: 16 brieven van hem aan Lejeune uit de jaren 1826, 1828-'33 en 1837-'38 worden samen met een paar lijsten bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Luik (Hoyoux 1974). In het prille begin van 1828 stuurde hij Lejeune een collectie cryptogamen uit zijn omgeving, met de aantekening dat paddenstoelen hierin ontbreken omdat ze niet goed te conserveren zijn. Daarom voegde hij een lijst toe waarin zowel werd opgenomen wat in zijn collectie voorkwam als wat hij verder tijdens zijn onderzoekingen was tegengekomen (Franquinet 1828). Deze lijst, die in 1827 moet zijn opgemaakt, is te

van zijn brief een brandende kaars te tekenen.

Mademoiselle Libert, een vrouw die de wetenschap en speciaal de mycologie boven de destijds gangbare verplichtingen stelde, wordt door Franquinet (1833) *la premiere Cryptogamiste de Notre Royaume* genoemd. Terloops toont de Maastrichtenaar Franquinet daarmee dat voor hem anno 1833 de splitsing van België en Nederland nog niet bezegeld was. Zijn contact met Libert in het destijds tot Pruisen behorende Malmédy verliep blijkbaar via Lejeune. Van deze is bekend dat hij eind 1829 een brief en een lijst van Franquinet (door hem als 'Frankinet' gespeld) aan Libert ter inzage stuurde en melding maakte van uitwisseling van dubletten (Lawalrée 1959). Van de vierdelige exsiccaten-serie *Plantae Cryptogamicae* die Libert in 1830-'37 uitgaf, bezat Franquinet een exemplaar. Hierin ontbreken nogal wat exsiccaten; in sommige gevallen lijkt hij wat materiaal naar zijn eigen collecties te hebben overgebracht.

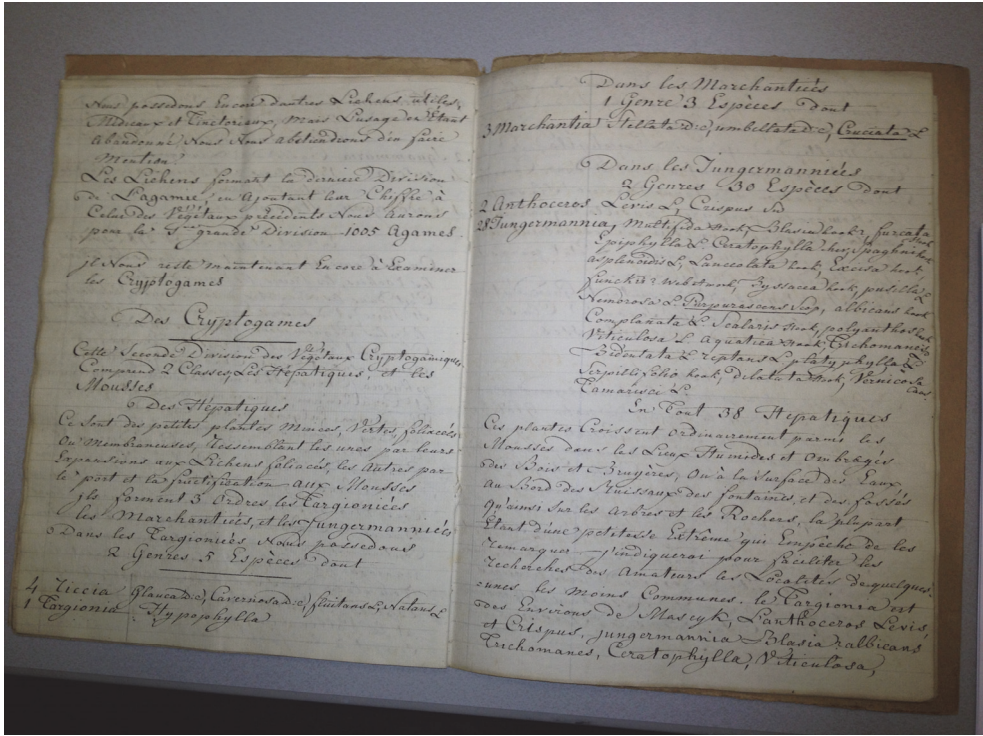
Lejeune trachtte na Courtois' dood hun *Compendium Florae Batavae* af te sluiten met een vierde deel over cryptogamen, maar vond niet de energie om dit uit te geven. Het manuscript (Lejeune & Courtois ± 1835) bevindt zich eveneens in de Universiteitsbibliotheek te Luik (Beaujean 2008). Zoals ze in het woord vooraf van hun eerste deel aangeven, vatten de auteurs hun werkgebied ruim op: het omvatte België, Nederland, de Eifel en de noordwaarts aansluitende linker Rijnsoever (Lejeune & Courtois 1828). Vindplaatsen worden globaal aangegeven; vaak gaat het om woonplaatsen van onderzoekers van bepaalde regio's, bijvoorbeeld Malmédy en Maastricht. In de bronnenlijst aan het eind van het cryptogamendeel wordt 'Frankinet' genoemd als onderzoeker van de Maastrichtse cryptogamenflora. Het ligt dan ook voor de hand dat opgaven voor Maastricht in het manuscript van hem afkomstig zijn. Dit betreft onder meer de bladmossen *Encalypta streptocarpa*, *Diphyscium foliosum*, *Ditrichum pallidum*, *Pseudocrossidium revolutum*, *Cryphaea heteromalla* en het korstmos *Stereocaulon paschale*. Bij de levermossen ontbreken zulke opgaven (ook

waar ze verwacht mochten worden, zoals bij *Targionia hypophylla*). Bij de paddenstoel *Craterellus cornucopiae* – de hoorn-des-overvloed, een verwant van de cantharel – wordt Franquinet samen met zijn collega Dumoulin expliciet genoemd: '*In sylvis Traj. ad Mosam* (Frankinet, Dumoulin)'.

In het veldseizoen van 1832 verkeerde de vestingstad Maastricht in staat van beleg; de blokkade maakte excursies een tijdlang onmogelijk (Franquinet 1832). Een paar jaar later verzucht Franquinet dat zijn minder goede gezondheid en het gemis van een leerling-apotheker hem verhinderden zoveel op excursie te gaan als hij wel zou willen (Franquinet 1837a). Zijn reputatie was echter gevestigd: Lejeune beval hem aan bij de voorman van de Nederlandse botanici, R.B. van den Bosch, toen deze op zoek was naar een kenner van de flora van Maastricht (Van den Bosch 1849). Ondanks de toewijding waarmee hij Van den Bosch van de gewenste gegevens voorzag, bleef zijn oriëntatie zuidwaarts gericht. Hij trad niet toe tot de Nederlandsche Botanische Vereeniging (Van den Bosch 1850, p. XIII) maar werd wel benoemd tot corresponderend lid van de *Société Royale de Botanique de Belgique* (www.marres.nl/franquinet). Na zijn 60ste jaar lijkt hij weinig meer te hebben gebotaniseerd. Mogelijk werd hij opgeslokt door beroepsmatige activiteiten, onder meer als 'lid der commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht' (Cremers 1920). Zijn sterfjaar wordt verschillend opgegeven: 1871 (www.marres.nl/franquinet) of 1872 (Cremers 1920).

Manuscripten

Botanische publicaties van Franquinet's hand zijn niet bekend. Wel bleven zijn herbarium, catalogi en andere manuscripten bewaard, die blijk geven van de grondigheid waarmee hij het breedst mogelijke scala aan planten en schimmels in en om Maastricht inventariseerde. Bijna een halve eeuw na Franquinet's dood werd zijn botanische nalatenschap aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg geschonken (Cremers 1920). Sindsdien behoort zij tot de botanische trofeeën van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht, al is zij niet

Figuur 2. Een bladspiegel uit Franquinets *Notice sur les Cryptogames des Environs de Maestricht* (1833). Natuurhistorisch Museum, Maastricht. Foto: André Aptroot.

zo oud als de website van het museum aangeeft ('1770'). Ook Franquinets exemplaar van Liberts *Plantae Cryptogamicae* maakt deel uit van deze schenking. Voor de *Société des Amis des Sciences, Lettres et Arts* gaf hij in november 1833 een lezing getiteld *Notice sur les Cryptogames des Environs de Maestricht*. Hierin bespreekt hij achtereenvolgens cyanobacteriën, diverse groepen wieren en zwammen, korstmossen, levermossen en bladmossen. Per groep geeft hij een soortenlijst en noemt een aantal bij Maastricht zeldzame soorten met hun vindplaats en standplaats. In een 19de-eeuwse natuurwetenschappelijke lezing mag het nut niet onbesproken blijven. Zo vernemen we dat levermossen geen enkel nut hebben maar bladmossen wel, zij het alleen de grotere soorten. Veenmossen zijn te gebruiken als kussenvulling, slaapmossen als verpakkingsmateriaal. Het grootst is de waarde van bladmossen echter nadat ze vergaan zijn: veenmossen als veenvormers, bodemmossen als kiem-

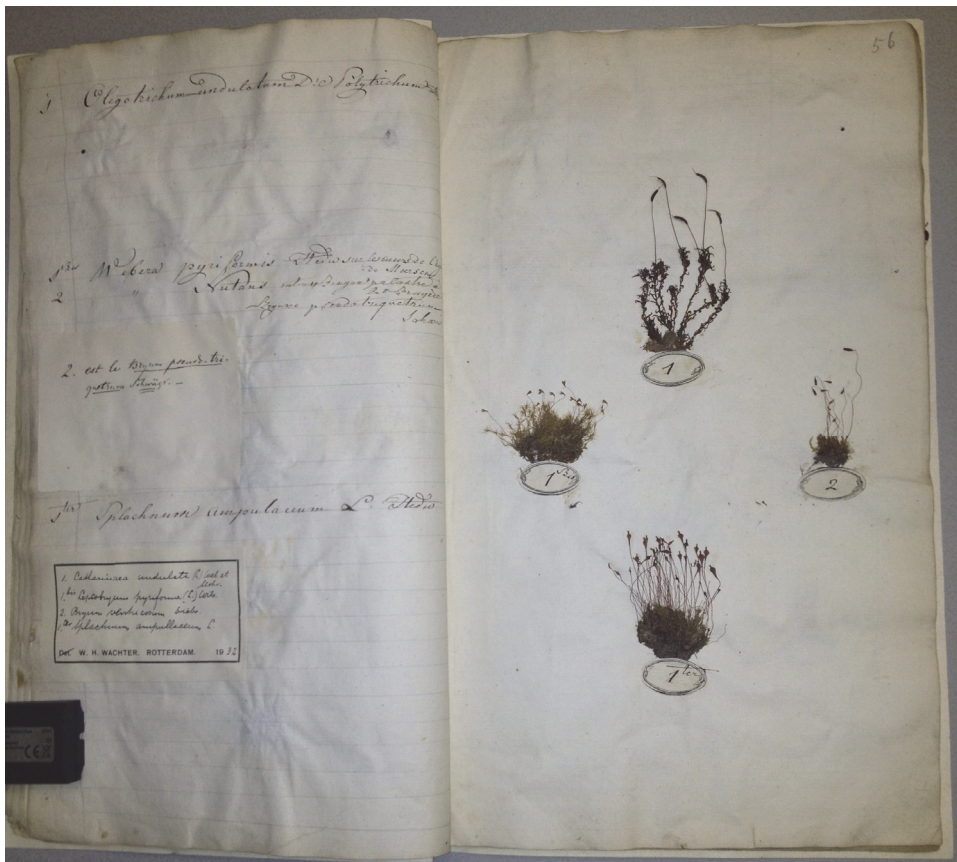
bed. Laten we de economische betekenis van onze favoriete organismen niet vergeten ... Van de lezing bestaan drie manuscripten, alle in Franquinets eigen handschrift (Figuur 2). Het gedeelte dat op mossen betrekking heeft, werd bijna een eeuw later weergegeven in een artikel van Wachter (1932). Over vaatplanten is van Franquet een met de hand geschreven *Flore des environs de Maestricht* bewaard, die volgens De Wever (1928) uit 1838 zou dateren. Hierin worden 961 soorten genoemd (inclusief vier kranswieren), waaronder ook tal van gekweekte planten. Bij de wilde planten wordt de standplaats vermeld en bij zeldzamere soorten ook de vindplaats. Hieruit blijkt dat Franquet behalve in Maastricht veel botaniseerde op de Sint-Pietersberg, bij Lanaken, Gronsveld, Berg, Valkenburg (o.a. in het Ravensbos) en Meerssen. Incidenteel genoemde vindplaatsen tonen als westgrens van zijn activiteiten een lijn van Wonck via Bilzen, Zutendaal en As naar

Maaseik, terwijl de oostgrens van Visé via Gulpen naar Vliet bij Ulestraten loopt. Samen een gebied van 400 à 500 km²! Alsof dit nog niet genoeg is, voegt hij aan het eind van zijn manuscript nog eens zes extra soorten toe (waaronder kranssalomonszegel, zinkboerenkers en grote schubwortel) als de omgeving van Maastricht tot aan Vaals wordt opgerekt.

Van de *Flore des environs de Maastricht* bestaat nog een tweede manuscript, waarin het aantal soorten vaatplanten tot 1022 is uitgebreid. Bovendien worden nu ook 1600 cryptogamen genoemd, waaronder enige honderden mossen, echter zonder enige informatie over vind- of standplaats. Zoals verderop zal worden uiteengezet, is deze tweede versie in 1848 te dateren. Opmerkelijk is de hier en daar archaisch

aandoende nomenclatuur; zo vinden we *Racomitrium aciculare* en *Leucodon sciuroides* allebei onder ... *Dicranum*! In dit opzicht maakt het manuscript een 'ouderwetser' indruk dan andere onderdelen van Franquet's nalatenschap. Ook worden enkele mossen tweemaal vermeld. Vermoedelijk heeft hij de lijst althans voor een deel uit zijn herinnering opgeschreven.

Naast deze Maastrichtse documenten vormen de brieven van Franquet aan Lejeune in de Universiteitsbibliotheek te Luik een onmisbare bron voor wie een goed beeld van zijn activiteiten wil krijgen. Belangrijk voor het dateren en lokaliseren van vondsten is de *Note des Cryptogames trouvés aux environs de Maastricht*, een manuscript dat tot dusver aan de aandacht is ontsnapt.

Figuur 3. Bladspiegel met enige topkapselmosses (onderaan *Splachnum ampullaceum*) uit het mossen-cahier van Franquet te Maastricht (vel 56). Foto: André Aptroot.

Het herbarium van Franquet

Franquet's herbarium omvat een vijftal cahiers met op papier vastgelijmde exsiccaten. Vier van deze cahiers zijn genummerd. De eerste twee cahiers bevatten bladeren en andere fragmenten van vaatplanten met parasitaire aantastingen; nadere gegevens over de vondsten ontbreken hier. Cahier 1 is gewijd aan roesten, meeldauwen en erineum-vormingen. Erinea zijn viltige haarkussentjes op bladeren van

rasitaire schimmels. Het derde cahier is gewijd aan mossen, het vierde aan korstmossen. Dan is er nog een ongenummerd cahier met als titel *Fuci* (bruinwieren), dat tevens goudwieren, roodwieren, groenwieren, cyanobacteriën en hydroïdpoliepen bevat. Als apotheker had Franquet speciale aandacht voor wieren wegens hun medicinale eigenschappen. In dat verband memoreert hij de ontdekking van jodium als bestanddeel van bruinwieren (Franqui-

Figuur 4. Bladspiegel met *Ditrichum pallidum* en vier *Racomitrium*-soorten uit het mossencahier van Franquet te Maastricht (vel 61). Foto: André Aptroot.

houtgewassen, veroorzaakt door galmijten. Ze werden in de 19de eeuw traditioneel tot een schimmelgenus *Erineum* gerekend (o.a. door Westendorp 1866), hoewel reeds Fée (1834) hun dierlijke herkomst aannemelijk maakte. Cahier 2 toont allerlei andere pa-

net 1833). Bij een aantal zeewieren en hydroïdpoliepen noemt hij vindplaatsen (Nieuwpoort, Oostende, Scheveningen). In hoeverre hij ze zelf heeft verzameld, is onzeker; wel vermeldt hij dat hij zijn materiaal heeft kunnen toetsen aan de *Fucus*-

collectie van C.H. Persoon. Een hydroïd-poliep op vederkruid uit het Haarlemmermeer is afkomstig van de Haagse botanicus T.D. Vrijdag Zijnen (1799-1863). Daarentegen is de 'waterbloei' veroorzakende cyanobacterie *Aphanizomenon flos-aquae* stellig door Franquinet zelf verzameld, want deze komt uit een water buiten de Sint-Pieterspoort in zijn woonplaats Maastricht.

Elk cahier bevat ongeveer 20 bladspiegels met op de rechterpagina opgeplakte exemplaren van een aantal min of meer verwante soorten. De bijbehorende soortnamen zijn op de linkerpagina's geschreven (Figuur 3 en 4). Deze bijschriften tonen hetzelfde handschrift dat ook in Franquinets manuscripten is te vinden. Evenals bij sommige wieren worden ook bij een aantal mossen en korstmossen vind- en/of standplaatsgegevens vermeld. Deze zijn door Franquinet kennelijk later bijgeschreven, in lichtere inkt. Mogelijk zijn ze toegevoegd ten behoeve van de *Prodromus Florae Batavae* (zie volgende paragraaf), waarvoor nauwkeuriger vindplaatsopgaven verlangd werden dan voor het Compendium van Lejeune & Courtois. Verder dragen de linkerpagina's van het mossencahier determinatiestroken van W.H. Wachter (ook hierover meer in de volgende paragraaf). Hier en daar zijn ook oudere stroken met determinaties in een ander handschrift bijgeplakt, die deels in het Latijn en deels in het Frans zijn gesteld. Wachter (1932) heeft het dan over 'een mij onbekende hand'. Dit handschrift is lastig te identificeren; mogelijk heeft meer dan één van de Waalse botanici (Libert, Lejeune en/of Courtois) commentaar geleverd.

Behalve in Maastricht bevinden zich ook herbariumexemplaren van Franquinet in Naturalis-NHN in Leiden. Merendeels gaat het om duplicaten waarbij hijzelf de soortnaam en zijn eigen naam heeft geschreven. In de meeste gevallen ontbreekt een nadere vermelding van de vindplaats en is er in een ander, sterk hellend handschrift (waarschijnlijk van de mossenrevisor Fr. Dozy) 'Maastricht' bijgeschreven. Opmerkelijk genoeg zijn vier door Franquinet verzamelde soorten wel opgenomen in de Leidse collectie maar niet aanwezig in zijn eigen

herbarium (*Porella arboris-vitae*, *Pohlia melanodon*, *Cryphaea heteromalla* en *Brachythecium populeum*). De opmerkelijkste van dit viertal is *Porella arboris-vitae*, die later nooit in Nederland is gevonden, maar wel vlak over de grens bij Visé en ook in de Belgische Kempen in de omstreken van Geel; tegenwoordig ligt haar noordgrens in België verder zuidwaarts (Schumacker 1985).

Gebruik en revisie van Franquinets collecties door Nederlandse botanici

Omstreeks het midden van de 19de eeuw begonnen West-Nederlandse floristen zich voor de nieuwe Nederlandse provincie te interesseren. De in 1845 opgerichte Nederlandsche Botanische Vereeniging (NBV) stelde zich ten doel een wetenschappelijke Flora van Nederland samen te stellen. Als eerste bouwsteen werd een overzicht van reeds bekende vondstgegevens samengesteld, de *Prodromus Florae Batavae*, waarin het accent lag op gecontroleerd herbariummateriaal. De ziel van dit project was R.B. van den Bosch, initiatiefnemer en eerste voorzitter van de vereniging. In 1848 vertelt hij tot het inzicht te zijn gekomen dat voor toereikende kennis van Limburg 'het eenige middel - aanknopng van briefwisseling en plantenruiling met Limburgsche Kruidkundigen' was (Van den Bosch 1849). Hij vroeg eerst advies aan de grijze eminentie Lejeune, die in hetzelfde jaar tot corresponderend lid van de NBV benoemd was (Van den Bosch 1860), en wendde zich op diens voorspraak tot Franquinet, die zijn verzoek 'allergunstigst' opnam. Van den Bosch 'ontving van dezen zeer ervaren Kruidkundige eene geschreven naamlijst van ongeveer 2600 plantensoorten, waaronder nagenoeg 1020 Phanerogamen, allen door hem in een' omtrek van 2 tot 3 uren rond Maastricht, gedurende 25 jaren waargenomen en verzameld' (Van den Bosch 1849). Dat moet het tweede manuscript van de *Flore des environs de Maastricht* zijn geweest! Het relaas vervolgt: 'Bij deze naamlijst ontving ik eene verzameling, meest Cryptogamen, die daarop vermeld waren. De Heer Franquinet berigtte mij echter tevens, dat zijne Naamlijst zoowel

als de, door anderen gedane opgaven van Maastrichtsche planten omzigtigheid vereischten, aangezien slechts een gedeelte van den St. Pietersberg, de groeiplaats van vele zeldzame planten, tot het Nederlandsche grondgebied behoort, en de heidestrecken aan den linker Maasoever daarvan geheel waren afgescheiden en tot België gerekend worden.' Van den Bosch stuurde daarop zijn aantekeningen aan Franquinet met het verzoek aan te geven welke soorten alleen op Belgisch grondgebied voorkwamen. Dit verzoek betrof in eerste instantie de vaatplanten, waaraan het eerste deel van de *Prodromus* was gewijd (Van den Bosch 1850). Of een dergelijke schifting ook bij andere groepen heeft plaatsgevonden, is niet duidelijk.

Wel is het zeker dat voor de *Prodromus* honderden cryptogamencollecties uit Franquinet's herbarium zijn bekeken. Op zijn naam worden 135 mossen, 81 korstmossen, twee roodwieren, een kranswier, een micro-groenwier, twee cyanobacteriën en zo'n 300 fungi vermeld (Dozy & Molkenboer 1851; Van den Bosch 1853; Dozy 1858; Westendorp 1866). De bewerker van het laatste deel van de fungi, de Vlaamse mycoloog G.D. Westendorp, vermeldt dat hij ook Franquinet's manuscript-aantekeningen heeft gebruikt; bij een aantal soorten noteert hij 'n.v.' (= niet gezien). Voor het overige mogen we ervan uitgaan dat alle vermeldingen in de *Prodromus* betrekking hebben op collecties die de revisoren zelf onder ogen hebben gehad; dit blijkt uit het feit dat ze niet tussen haakjes zijn gezet. Bij de meeste wordt aangegeven 'Bovendien: (...) Franq. in herb. pr.', wat inhoudt dat het materiaal zich in zijn privé-herbarium bevond. Als alleen Franq. staat vermeld en niet wordt voorafgegaan door 'Bovendien', wil dit zeggen dat zich materiaal bevond in het NBV-herbarium (tegenwoordig onderdeel van de collectie van Naturalis-NHN te Leiden). Zo'n twintig korstmossen, twee mossen, een groenwier en twee cyanobacteriën werden door R.B. van den Bosch in zijn eigen herbarium opgenomen ('Franq. in herb. v. d. B.').

Ten minste tien mossoorten zijn door Franquinet voor het huidige Nederlandse grondgebied ontdekt, te weten *Leiocolea*

bantriensis, *Jungermannia hyalina*, *Diphyscium foliosum*, *Ditrichum pallidum*, *Dicranella rufescens*, *Tortula lanceola*, *Pseudocrossidium revolutum*, *Racomitrium heterostichum*, *Palustriella commutata* en *Hookeeria lucens*. Het precieze aantal is onzeker, omdat ook veel collecties van andere vroeg-19de-eeuwse verzamelaars niet van een datum zijn voorzien en omdat de tegenwoordige nationaliteit van veel oude vondsten op de Sint-Pietersberg niet vast te stellen is.

Van den Bosch hield in 1861, kort voor zijn dood, samen met Van der Sande Lacoste en Suringar de eerste verenigingsexcursie in Zuid- en Midden-Limburg (Suringar 1870). Hierbij werden geen lokale floristen betrokken: blijkbaar was het prille contact alweer doodgebloed. Van der Sande Lacoste had trouwens een passie voor het ontdekken van nieuwe soorten voor de Nederlandse flora, waarbij hij – zoals gezegd – speciale interesse voor Limburg aan de dag legde (Suringar 1888).

Het mossen- en het korstmossendeel van de tweede editie van de *Prodromus Florae Batavae* (Abeleven 1893; 1898) zijn uitsluitend gebaseerd op het NBV-herbarium (waarin Van den Bosch' herbarium inmiddels was opgenomen). Deze delen noemen van Franquinet dus ook alleen vondsten waarvan materiaal in het verenigingsherbarium ligt. Driekwart van zijn vondstgegevens uit de eerste editie van de *Prodromus* werden daardoor weer aan het oog ontrokken. Meer dan eens kregen anderen, vooral Van der Sande Lacoste, zo de premier voor Limburgse mossen die al door Franquinet waren ontdekt (Wachter 1932).

In 1931 werd Franquinet's mossencahier gerevideerd door W.H. Wachter, die door het artikel van Cremers (1920) nieuwsgierig was geworden. Vooral het grote aantal kapseldragende mossen in de collectie brengt Wachter tot de uitroep: 'Wat moet Franquinet een uitstekend zoeker geweest zijn!' Hij concludeert daaruit ook dat Franquinet er het hele jaar door op uittrok. Zijn uitvoerige bespreking (Wachter 1932) vormde het uitgangspunt voor ons onderzoek. Hij wijst er ook op dat Dozy & Molkenboer (1851) soms abusievelijk een

vindplaatsopgave van één soort naar andere soorten op dezelfde bladspiegel hebben gekopieerd.

Bij de revisie van bladmossen door Touw & Rubers (1989) werd het mossenherbarium van Franquinet niet betrokken. Wel liggen bij *Pleuridium subulatum* en een vijftal *Pottiaceae* determinatiestroken van Dries Touw, die in vijf van de zes gevallen Wachters identificatie bevestigen. De door Touw & Rubers geciteerde vondsten van Franquinet hebben uitsluitend betrekking op soorten waarvan materiaal in de Leidse collectie ligt.

Het bezoek van Rienk-Jan Bijlsma, Henk

Siebel en de schrijver van dit artikel aan Maastricht in februari 2012 had allereerst ten doel een aantal van Wachters determinaties te controleren en zo nodig te herzien. Uiteraard spitste de aandacht zich toe op groepen waarin de soortomgrenzing gewijzigd is of waarin vaak onjuiste identificaties plaatsvinden. Zeventien collecties kregen een andere determinatie in vergelijking met Wachters revisie. Dit getal is met een korrel zout te nemen, omdat het in sommige gevallen alleen om een 'nadere determinatie' gaat. Een voorbeeld van de laatste categorie betreft het veenmos dat door Wachter wordt vermeld als *Sphag-*

Tabel 1. Aantallen taxa (naamscombinaties) in bronnen en revisies die betrekking hebben op Franquinet's moscollecties.

N = aantal; N-loc = aantal waarbij een vindplaats wordt genoemd. Taxa waarvoor de Prodrusus alleen 'Maastricht' als vindplaats vermeldt, zijn niet in de kolommen N-loc meegeteld. Wel meegerekend zijn opgaven voor de heide en voor de vestingwerken, die op Lanaken resp. Maastricht als vindplaats wijzen.

¹ Bij veel, vooral algemenere mossen wordt in Prodrusus ed. 2 geen vinder vermeld; wijst de locatie op Franquinet en is 19de-eeuws materiaal in het NBV-herbarium te Leiden aanwezig, dan zijn dergelijke opgaven hier meegeteld.

² Dit betreft soorten die Wachter anders determineerde dan de auteurs van de Prodrusus (1851), plus enige soorten die niet in de Prodrusus-revisie waren meegenomen.

³ Niet meegeteld zijn recent onderscheiden soorten waartoe het leeuwendeel van het Nederlandse materiaal van een 'oude' soort behoort, zoals *Hedwigia stellata* en *Schistidium crassipilum*.

⁴ Deze aantallen hebben alleen betrekking op mossen die niet reeds onder een eigen nummer in het herbarium aanwezig zijn.

	lever- & hauwmossen		bladmossen	
	N	N-loc	N	N-loc
Note des Cryptogames (1827)	21	1	128	50
Lezing Franquinet (1833)	38	14	165	17
Flore des environs de Maastricht (1848)	44	-	232	-
Herbarium Franquinet (Maastricht)	29	15	132	47
Prodrusus Florae Batavae ed. 1 (1851)	20	13	115	42
id., vermeld voor herbarium NBV of Van den Bosch	6	2	20	7
Prodrusus Florae Batavae ed. 2 (1893) ¹	9	1	29	9
BLWG-database	8	-	33	5
revisie Wachter (1931)	27	14	114	34
revisie Bijlsma & Siebel (2012)	26	14	114	33
det. in 1851 herzien (Prodrusus ed. 1)	3		7	
det. in 1931 herzien ²	1		6	
det. in 2012 herzien t.o.v. 1931 ³	5		12	
bijvangst 2012 (alleen 'extra' soorten) ⁴	3	1	7	8

num „*acutifolium* Ehrh.” sensu ampl. en dat nu werd geïdentificeerd als *Sphagnum subnitens*, die inderdaad tot de sectie *Acutifolia* behoort.

Verder ging de aandacht uit naar bijmengsels van andere soorten in de opgeplakte moskussens. Wachter merkt al op dat ‘het veelvuldig voorkomt, dat zelfs zulke kleine fragmenten, als in herb. Franq. voorkomen, twee of meer soorten bevatten’, en geeft drie voorbeelden. Uit 18 collecties werd bijvangst gepeurd, in één geval zelfs zes extra soorten. Waar nodig werden monster-tjes meegenomen voor nader onderzoek.

Aantallen opgaven, dekking door collecties en datering

Franquinet's lijsten tonen een gestage stijging van het aantal mossen dat hij in zijn omgeving aantrof. De *Note des Cryptogames* (1827) vermeldt 149 naamscombinaties, de lezing uit 1833 noemt er 200 (plus 3 in later bijgeschreven addenda) en de *Flore des environs de Maestricht* (1848) 284. Deze getallen moeten enigszins naar beneden worden bijgesteld, omdat alle lijsten enige soortnamen bevatten die onderling nomenclatorisch (dus voor 100 %) synoniem zijn. Daarnaast worden taxa vermeld die tegenwoordig als conspecificiek (vormen van één soort) worden beschouwd.

Doorslaggevend voor de waarde van oude mosgegevens is de vraag of ze door herbariummateriaal worden gedocumenteerd. Van 161 door Franquinet vermelde taxa liggen exemplaren in zijn herbarium (Tabel 1). Zij zijn gedurende 25 jaar verzameld, dat wil zeggen tussen ca. 1823 en 1848 (Van den Bosch 1849). Na revisie hielden Dozy & Molkenboer (1851) 135 taxa over, Wachter (1932) 141 en wij 140. Enige op Belgisch grondgebied verzamelde mossen werden door Dozy en Molkenboer niet in de *Prodromus* opgenomen, zoals *Targionia hypophylla* en *Sphaerocarpos* spec. van Maaseik en *Plagiopus oederianus*, *Racomitrium lanuginosum* en de veenmossen van Lanaken. Consequent waren ze hierin niet, want *Lophozia bicrenata*, *Racomitrium aciculare* en *R. canescens* van Lanaken worden wel vermeld.

De *Note des Cryptogames* en de lezing van 1833 maken een nadere datering van de moscollecties mogelijk. Soorten die in de *Note* worden vermeld, zijn ca. 1825 te dateren. Mossen die voor het eerst opduiken in de lezing, zullen ca. 1830 zijn verzameld. Ruim een dozijn soorten worden voor het eerst vermeld in de *Flore des environs de Maestricht* (1848). Er is geen reden om aan te nemen dat deze pas in tweede instantie herkend zijn, want het gaat merendeels om gemakkelijk herkenbare soorten zoals *Trichocolea tomentella*, *Tetraphis pellucida*, *Aulacomnium androgynum*, *Hedwigia stellata*, *Palustriella commutata* en *Pylaisia polyantha*. Als datering past hier ca. 1840. Bij zulke ‘laatkomers’ geeft de plaats en/of de nummering in het cahier vaak al een aanwijzing dat het exsiccataat als laatste op een vel is geplakt, bijvoorbeeld bij *Reboulia hemisphaerica* (Figuur 5, bij het cijfer 4) en *Isothecium myosuroides*. Voor twee soorten is een nadere datering mogelijk dank zij hun vermelding in een brief aan Lejeune (Franquinet 1837b). Hierin vertelt Franquinet dat hij de zeldzame *Racomitrichum heterostichum* pas in 1837 ontdekte en aanvankelijk voor een *Grimmia* aanzag. In datzelfde jaar herkende hij *Hookeria lucens*, die hij hield voor een onbekend bebladerd levermos waarvan de bladeren een fraai celnet tonen, tot dat hij haar fructificerend vond (le *Jungermannia* inconnu cum foliis eleganter reticulatis n'est que l'*Hypnum lucens* que j'ai méconnu à cause qu'il ne se trouvait pas en fructification).

De betekenis van de *Flore des environs de Maestricht* is dat zij toont dat vrijwel de hele mossencollectie in de omstreken van Maastricht bijeengebracht is. Franquinet noemt hierin alle soorten die in het herbarium liggen, op twee na. De ene is *Philonotis halleriana*, waarbij de toevoeging ‘exotica’ in het herbarium duidelijk maakt dat het om een uitheemse soort gaat. De andere is *Lunularia cruciata*, een soort die wel in de *Note des Cryptogames* uit 1827 en de lezing uit 1833 wordt genoemd. Wachter wijst erop dat Franquinet's *Lunularia*-collectie (Figuur 5, bovenste rij, middelste exemplaar) door de ‘onbekende hand’ is gedegradieerd tot een vorm van *Marchantia*

Figuur 5. Eerste bladspiegel uit het mossenchahier van Franquinet te Maastricht, met thalleuze levermossen en een hauwmos (vel 51). Foto: Henk Siebel.

polymorpha 'cum scyphis' (= met bekers). Zowel Lejeune & Courtois (± 1835) als Dozy & Molkenboer (1851) geven aan dat *Lunularia* volgens oudere auteurs inheems zou zijn, maar dat zijzelf geen collecties uit hun gebied hebben gezien. Uiteindelijk is het met Franquinet's *Lunularia*-vondst toch nog goed gekomen: in de tweede helft van de 19de eeuw kwam een ruime collectie in het NBV-herbarium terecht, die wel als *Lunularia* werd erkend (Abeleven 1893). Ook andere soorten die niet in de eerste maar wel in de tweede editie van de Prodrumus worden vermeld, hebben blijkbaar na 1850 alsnog hun weg naar het NBV-herbarium gevonden, zoals *Plagiopus oederianus*, *Rhizomnium punctatum*, *Leiocolea bantriensis*, de epifyten *Radula complanata*, *Anomodon viticulosus*, *Thamnobryum alopecurum*, *Pylaisia polyantha* en de eerder genoemde *Cryphaea heteromalla* en *Brachythecium populeum*. Door wiens bemid-

deling zij de NBV-collectie hebben bereikt, is onbekend.

Via het kaartsysteem van Touw & Rubers en het vondstenbestand van de levermosrevisie zijn enige tientallen collecties uit het NBV-herbarium opgenomen in de BLWG-database, waarbij allerlei willekeurige vondstjaren tussen 1800 en 1900 zijn toegevoegd, vooral 1850, 1860 en 1870. In die jaren had Franquinet zijn bryologische activiteiten al geheel of grotendeels beëindigd. De Voorlopige Verspreidingsatlas (Van Tooren & Sparrius 2007) gaat zelfs zover Franquinet postume vondsten toe te dichten (*Hookeria lucens* in 1906, *Grimmia crinita* rond 1925).

Bij 62 collecties wordt een concrete vindplaats genoemd. De lezing van 1833 geeft 7 aanvullingen voor taxa waarvan herbariummateriaal bewaard is, de *Note des Cryptogames* uit 1827 niet minder dan 38. Hierbij zijn inbegrepen standplaatsopgaven die een aanwijzing geven omtrent de

vindplaats. Zo wijzen *fortifications* en *murailles* in de richting van de vestingstad Maastricht, terwijl *la Bruyère* betrekking heeft op het destijds uitgestrekte heidegebied ten noorden van Lanaken. In totaal is van ruim 100 collecties een vindplaats te achterhalen.

Van de overige collecties is niet meer bekend dan dat ze binnen een straal van 10 à 15 km ('2 tot 3 uren') rondom Maastricht buitgemaakt zijn, aan beide kanten van de Maas. Bij een aantal van deze collecties staat weliswaar geen vindplaats maar wel een standplaats aangegeven, onder meer bij een aantal epifyten. Zo groeide de lichtminnende *Leucodon sciuroides* op fruitbomen (appelbomen volgens de *Note*) en *Frullania dilatata* en *Radula complanata* op kwijnende bomen in de schaduw (Arbres languissants et ombragés). Ook *Hypnum andoi* wordt als bewoner van kwijnende bomen aangemerkt. Bij een exemplaar van *Porella platyphylla*, dat als bijmengsel *Anomodon viticulosus* bleek te bevatten, vinden we als standplaats vochtige boomstammen (Arbres humides). Hetzelfde geldt voor een collectie van *Frullania dilatata* die tot dusver voor *F. tamarisci* was aangezien. De meeste epifyten zullen niet ver van Maastricht zijn gevonden, omdat destijds in en om de stad meer bomen kans kregen een stam van formaat te vormen dan op het platteland.

Verbazing wekken vondsten van *Physcomitrella patens* en *Pleuridium subulatum* in bossen (Par terre dans les Bois). Zij maken zij duidelijk dat het bosmilieu destijds veel meer licht kende dan nu, wat stellig aan hakhoutcultuur (beheer als middenbos) is toe te schrijven. Van de grote thalleuze levermossen groeide *Lunularia cruciata* op de grond in tuinen, *Marchantia polymorpha* op vochtige plekken en *Reboulia hemisphaerica* op beschaduwde plaatsen. De laatste, die in 1833 nog niet werd vermeld, is later in het lössgebied bij Beek en Schinnen gevonden. Meer dan een eeuw stond zij als verdwenen te boek, tot zij in 1995 in Maastricht werd ontdekt (Nieuwkoop 1996). Franquinets collectie toont dat zij zich al eens eerder in of bij de stad probeerde te vestigen, al blijft onbekend waar dat geweest is. Als bijvangst in de

Reboulia-collectie werd *Weissia longifolia* geïdentificeerd.

Soms liggen in Franquinets herbarium twee of meer collecties onder dezelfde naam. Hierbij kan het gaan om verschillende ontwikkelingsstadia (*Bartramia pomiformis* met jonge en met oudere kapsels) of om mannelijke en vrouwelijke exemplaren (*Philonotis fontana*). Ook vinden we een paar collecties die als standplaatsvormen van één soort werden opgevat maar tegenwoordig tot verschillende soorten worden gerekend. Zo ligt *Dicranum adianthoidis* ad terram (de terrestrische *Fissidens adianthoides*) naast *Dicranum adianthoidis* ad saxa (de epilithische *F. dubius* var. *dubius*) en *Tortula ruralis* ad saxa (de epilithische *Syntrichia ruralis* var. *calcicola*) naast *Tortula ruralis* ad arbores (de epifytische *Syntrichia laevipila*). Merkwaaardiger is het geval van *Racomitrium heterostichum* en *Palustriella commutata*. Beide komen op twee verschillende herbariumvellen voor, eenmaal met en eenmaal zonder nauwkeurige vindplaatsopgave. Wat de reden van hun dubbele aanwezigheid in Franquinets herbarium mag zijn, is niet duidelijk.

In het tweede deel van dit artikel zullen de opgaven met een concrete vindplaatsomschrijving de revue passeren, gesorteerd per locatie.

Dank

Dit artikel zou niet tot stand gekomen zonder de hulp van Rienk-Jan Bijlsma en Henk Siebel, die de mossenrevisie uitvoerden. Onze hartelijke dank aan het Natuurhistorisch Museum te Maastricht voor de geboden gelegenheid de kostbare nalatenschap van Franquinet te onderzoeken en daarvoor een binoculair en een microscoop beschikbaar te stellen; speciale dank aan Marian Baars en Paul Beuk voor hun hulpvaardigheid. André Aptroot en Henk Siebel bedankt voor hun foto's van het mossencahier.

Je suis reconnaissant à la Bibliothèque universitaire de Liège et sa Bibliothécaire Madame Cécile Oger pour l'aimable permission d'inspecter et photographier les lettres de J.L. Franquinet à A.L.S. Lejeune et

le manuscrit du quatrième volume du Compendium de Lejeune & Courtois, et de reproduire un fragment d'une liste. Les Messieurs Joseph Beaujean à Queue-de-Bois et Pierre Koemoth à Verviers sont remerciés pour leur aide généreuse à la recherche de la correspondance et la biographie de J.L. Franquinet.

Mijn dank ook aan NHN-Naturalis, speciaal aan collectiebeheerder Gerard Thijsse, voor de geboden gelegenheid om de Leidse mossencollectie en het kaartstelsel met vindplaatsen van bladmos van Touw & Rubers te raadplegen; aan Bram van de Beek voor zijn hulp bij het identificeren van handschriften en aan Jan Frits Veldkamp omdat hij me de publicatie van Fée uit 1834 over *Erineum* onder ogen bracht.

Literatuur

- Abelevan, Th.H.A.J. 1893. Prodrum Flora Batavae, ed. 2, II(1). Nieuwe lijst der Nederlandsche Blad- en Levermossen. F.E. MacDonald, Nijmegen.
- Abelevan, Th.H.A.J. 1898. Prodrum Flora Batavae, ed. 2, II(2). Nieuwe lijst der Nederlandsche Korstmossen. F.E. MacDonald, Nijmegen.
- Beaujean, J. 2008. Il y a 150 ans disparaissait le 'Père de la botanique belge', A.L.S. Lejeune: sa vie, son oeuvre, sa famille. *Natura Mosana* 61: 85-113.
- Bosch, R.B. van den. 1849. [Verslag.] Nederlandsch Kruidkundig Archief I(2): 35-67.
- Bosch, R.B. van den. 1850. Prodrum Florae Batavae I. (Plantae Vasculares.) Hazenberg [Leiden].
- Bosch, R.B. van den. 1853. Prodrum Florae Batavae II(2). (Plantae cellulares. Lichenes, Byssaceae et Algae.) Hazenberg [Leiden], pp. 117-301.
- Bosch, R.B. van den. 1860. [Jaarlijksch verslag.] Nederlandsch Kruidkundig Archief I(5): 31-65.
- Cornips, J. H. A. E. 1953. Een provinciale school voor apothekers te Maastricht. Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, Bulletin No. 7: 1-20.
- Cremers, Jos. 1920. Jean Lambert Franquinet. Maandblad Natuurhistorisch Genootschap Limburg 9 (3/4): 9.
- Dozy, F. 1858. Prodrum Florae Batavae II(3). (Fungi.) Hazenberg, [Leiden], pp. 303-405.
- Dozy, F. & J.H. Molkenboer. 1851. Prodrum Florae Batavae II(1). (Plantae cellulares. Musci frondosi et Hepaticae.) Hazenberg, [Leiden], pp. 1-116.
- Fée, A.L.A. 1834. Mémoire sur le groupe des Phyllériées et notamment sur le genre *Erineum*. Paris/Strasbourg.
- Franquinet, J.L. 1826. Brief aan Lejeune te Verviers d.d. 8-8-1826. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. 1827. Note des Cryptogames trouvés aux environs de Maestrecht. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. 1828. Brief aan Lejeune te Verviers d.d. 3-1-1828. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. 1829. Brief aan Lejeune te Verviers d.d. 26-5-1829. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. 1832. Brief aan Lejeune te Verviers d.d. 25-11-1832. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. 1833. Notice sur les Cryptogames des Environs de Maestricht. Manuscrit (in drievoud). Natuurhistorisch Museum, Maastricht. [Het gedeelte over mossen wordt weergegeven door Wachter 1932.]
- Franquinet, J.L. 1837a. Brief aan Lejeune te Verviers d.d. 5-5-1837. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. 1837b. Brief aan Lejeune te Verviers d.d. 16-6-1837. Manuscrit ULg no. 2753. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Franquinet, J.L. ± 1838. Flore des Environs de Maestricht, eerste manuscript (alleen vaatplanten). Natuurhistorisch Museum, Maastricht.
- Franquinet, J.L. 1848. Flore des Environs de Maestricht, tweede manuscript (vaatplanten en cryptogamen). Natuurhistorisch Museum, Maastricht.
- Graatsma, B.G. 2003. De flora van de omstreken van Maastricht in de 19e eeuw. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Hoyoux J., 1974. - Inventaire des manuscrits de la bibliothèque de l'Université de Liège. Correspondance du docteur Lejeune. *Bibliotheca Universitatis Leodiensis* 24(2): 287-300.
- Lawalrée, A. 1959. L'origine du *Plantae cryptogamicae* de Marie-Anne Libert. *Lejeunia* 21: 7-19.
- Lejeune, A.L.S. 1811. Flore des environs de Spa I. Liège.
- Lejeune, A.L.S. 1813. Flore des environs de Spa II. Liège.
- Lejeune, A.L.S. 1824. Revue de la Flore des environs de Spa. Liège.
- Lejeune, A.L.S. & R. Courtois. 1828. *Compendium Florae belgicae*, Tomus I. Liège.
- Lejeune, A.L.S. & R. Courtois. ± 1835. *Compendium Florae belgicae*. Classis XXIV. Crypto-

- gamia. Manuscript ULg no. 1856. Bibliothèque de l'Université, Liège.
- Libert, M.A. 1830-1837. *Plantae Cryptogamicae quae in Arduenna collegit*, vol. 1-4. Malmédy.
- Morren, Ch. 1838. Notice sur la vie et les travaux de Joseph Courtois. *Annuaire de l'Académie royale de Belgique* 4: 107-109.
- Nieuwkoop, J.A.W. 1996. *Reboulia hemisphaerica* L. Raddi terug in Nederland, met opmerkingen over de mosflora van de Hoge Fronten. *Buxbaumiella* 40: 37-40.
- Schumacker, R. (ed.). 1985. *Atlas de distribution des bryophytes de Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg et des régions limitrophes*. 1. Anthocerotae & Hepaticae (1830-1984). *Jardin botanique national de Belgique, Meise*.
- Suringar, W.F.R. 1870. [Verslag van den Conservator herbarii.] *Nederlandsch Kruidkundig Archief* I(5), vierde stuk: 290-292.
- Suringar, W.F.R. 1888. [Verslag.] *Nederlandsch Kruidkundig Archief* II(5): 122-133.
- Tooren, B.F. van & L.B. Sparrius (red.). 2007. *Voorlopige Verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen*. *Bryologische en Lichenologische Werkgroep KNNV*.
- Touw, A. & W.V. Rubers. 1989. *De Nederlandse Bladmossen*. *Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Musci (Sphagnum uitgezonderd)*. *Natuurhistorische Bibliotheek KNNV* 50. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- Waage, G.H. 1933. In: *Verslag van de maandelijksche vergadering op woensdag 8 Nov. 1933*. *Natuurhistorisch Maandblad* 22: 125-126.
- Wachter, W.H. 1932. De mossen van Jean Lambert Franquet. *Natuurhistorisch Maandblad* 21: 131-136, 138-141.
- Weeda, E.J. 2011. *Hoe Hookeria lucens standhoudt in Limburg*. *Buxbaumiella* 88: 32-44.
- Westendorp, G.D. 1866. *Prodromus Florae Batavae* II(4). (Fungi.) Hazenberg, [Leiden].
- Wever, A. de. 1928. *Polygonatum verticillatum* All. *Natuurhistorisch Maandblad* 17: 19.

Auteursgegevens

E.J. Weeda, Veerallee 28, 8019 AC Zwolle
(ejweeda@hotmail.com)

Abstract

The bryophyte herbarium of J.L. Franquet, an early 19th century collection from Maastricht. 1. Franquet's botanical legacy

Jean Lambert Pierre Franquet (1788-1871/72) was a chemist and botanist in Maastricht with a special passion for cryptogamic plants and fungi. In botanical respect his most active period was the second quarter of the 19th century. At that time the present boundaries between The Netherlands and Belgium had little relevance for naturalists. Up to 1830 both

countries were united, in the thirties a process of disruption took place, and in the forties new boundaries were agreed on. The Maastricht region was divided into a Belgian part W of the Meuse with the exception of the town itself, and a Dutch part comprising the town and the area E of the Meuse. However, Franquet and his colleagues, Dutch citizens by now, continued to cherish their excursion fields at the Belgian side of the border. Moreover the Franquet family had its roots in the Belgian town of Verviers, and the Verviers botanists A.L.S. Lejeune and R. Courtois were among his most important correspondents, together with the mycologist and cryptogamist Miss M.A. Libert from Malmédy.

In Maastricht Franquet was an active member of a scientific society. In 1833 he gave a lecture on cryptogamic plants and fungi, which has been preserved in three manuscript copies in the Museum of Natural History at Maastricht. A number of letters and lists which he sent to Lejeune in 1826-1838, are in the University Library at Liege. These manuscripts give important clues with regard to the sites and dates of Franquet's moss records. His herbarium, which is also at Maastricht, comprises collections of several 'algae' groups (including cyanobacteria and polytps), mosses, lichens and parasitic fungi on leaves of vascular plants.

In 1848 R.B. van den Bosch, president of the newly founded Dutch Botanical Society, contacted Franquet in search of data from the Maastricht region for the *Prodromus Florae Batavae*. Many mosses and lichens and some algae from Franquet's collections were included in this 'forerunner' of a Dutch Flora. About 80 years later the mosses have been revised by Wachter (1932), who was notably astonished by the vast number of fruiting specimens. After another 80 years an update of this revision was considered desirable in 2012. About one quarter of Franquet's moss collections are represented by duplicates in the Leyden collection as well; in late 20th century revisions only these duplicates had been taken into account. The object of the new investigation after Franquet's activities and heritage was to get sound record data to be included in the Dutch moss database. Among these are at least ten oldest records of moss species from the Netherlands. For a number of mosses it is unclear whether they have been collected on present Dutch or Belgian territory, e.g. for several specimens from Mont St. Pierre S. of Maastricht. Also a considerable number of mosses have been collected in the heathland area near the Belgian village of Lanaken W. of Maastricht.

In the second part of this paper a survey of collection sites and moss finds will be given.